

2. Боштан А. В. Методика побудови функціонально-семантичного поля атрибутивності в художньому стилі сучасної німецької мови [Електронний ресурс] / Боштан А. В. // Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації. – Острог, 2012. – Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2012/metodyka-pobudovy-funktsionalno-semantychnoho-polya-atrybutyvnosti-v-hudozhnomu-styli-suchasnoji-nimetskoji-movy/>
3. Левицкий А. Э. Функционально-семантическое поле квалификации степени проявления признака в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Левицкий Андрей Эдуардович. – Киев, 1991. – 185 с.
4. Недайнова І. В. Номінативний простір «Ігровий вид спорту» в сучасній англійській мові: лінгвокогнітивний та лінгвокультурний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Недайнова Ірина Василівна. – Луганськ, 2004. – 233 с.

Дунаевская Ольга. Полевая организация номинативного пространства «Крещение ребёнка»: функционально-семантический аспект. Представленная работа предлагает описание особенностей функционирования лексических единиц, которые оформляют типичную ситуацию «Крещение ребёнка» и объединяются в рамках одноимённого номинативного пространства. Ведущей единицей упомянутого пространства выступает функционально-семантическое поле. Предлагаемое исследование указывает на присутствие функционально-семантических полей двух типов: контурных и диффузных, принимая во внимание природу указанных явлений. К базовым качествам контурных функционально-семантических полей относятся самостоятельность формирования матричного состава и четкие границы. К диффузным – размытость структуры, ее фрагментность и постоянная миграция элементов поля в рамках тематических групп в соответствующие сектора контурных функционально-семантических полей. В работе изложена техника формирования диффузных функционально-семантических полей, плоскость которых представлена присутствием самостоятельной группы элементов матричного типа, более свойственных структурам контурных формирований. Распределение номинативного пространства на функционально-семантические поля демонстрирует эго горизонтальный срез. В работе также предлагаются элементы вертикального распределения в качестве троих уровней размещения лексических единиц, которые соответствуют этапам развития ТС «Крещение ребёнка».

Ключевые слова: типичная ситуация «Крещение ребёнка», номинативное пространство, функционально-семантическое поле, контурное функционально-семантическое поле, диффузное функционально-семантическое поле.

Dunayevska Olha. Field Principle of «Infant Baptism» Space of Nomination: Functional-Semantic Aspect. The main issue of the article highlights the peculiar features of the units functioning in the lexicalization of the typical situation (TS) of Infant Baptism. The lexical units mentioned are integrated in terms of «Infant Baptism» space of nomination, in which the phenomenon of functional-semantic field is viewed as the basic unity that integrates the lexis. Taking into account the character of the unity mentioned the investigation points to the existence of two types of functional-semantic fields in it: contour and diffused ones. Among the basic features the contour functional-semantic fields are the independent status of constant content's formation and clear edges. The diffuse functional-semantic fields present blurred structure, the fragmentation and regular migration of its constituents in form of the theme groups into the subjective sectors of the contour fields. Also the work offers the ways of the diffuse functional-semantic fields' formation, where the area of later comprises the so-called independent groups of elements of matrix-type, these, as the rule, are allied to the contour functional-semantic fields. On one hand, the space of nomination segmentation can be performed horizontally with the help of the functional-semantic fields marking. On the other hand, the vertical division is offered. It presupposes three layered structure of «Infant Baptism» space of nomination, which corresponds to the three stages of development of the TS under the same name.

Key words: typical situation of Infant Baptism, space of nomination, functional-semantic field, contour functional-semantic field, diffuse functional-semantic field.

Стаття надійшла до редколегії
6.03.2014 р.

УДК 811.111-26

Тетяна Єфіменко

Тематичні компоненти в готичних романах

Статтю присвячено мовним аспектам містичного, фантастичного, таємничого як жанровим ознакам англійського готичного роману XVIII ст., встановлено функціонування поняттєвих компонентів містичного,

фантастичного, таємничого в цьому романі. Здійснено формально-логічний аналіз та визначено функціональне призначення базової тематики ранньоготичних творів й можливе трактування їхнього змісту як джерела породження різноманітної сюжетної лінії.

Ключові слова: містичне, фантастичне, таємниче, поняттєвий компонент, готичний роман, тематичний компонент, смисловий інваріант.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна лінгвістика дає змогу будувати теоретичні конструкти, що відбивають наявне в нашій мовній свідомості, а саме поняттєві компоненти *містичного, фантастичного, таємничого*, як базову структуру готичного роману. **Актуальність** статті полягає в тому, що проблема трансформації готичного роману завжди приваблювала науковців, як вітчизняних (О. Ю. Білоус, О. Б. Галич, Т. М. Ковалькова, О. В. Матвієнко [1; 3; 10; 15]), так і зарубіжних (Д. Варма, Д. Вілт, Є. В. Григор'єва, Г. В. Заломкіна, М. Б. Ладигін, Є. В. Скобелева [4; 7; 12; 17; 27; 28]).

Мета статті полягає у конкретизації поняттєвої бази *містичного, фантастичного, таємничого* в англійському готичному романі XVIII ст. **Об'єктом** дослідження постають тематичні компоненти *містичного, фантастичного, таємничого*, представлені в мові англійського ранньоготичного роману. **Предмет** – мовні засоби репрезентації *містичного, фантастичного, таємничого* в англійському готичному романі XVIII ст. **Завдання:** з'ясувати дефініцію компонентів *містичного, фантастичного, таємничого*; визначити головні мовні маркери, що створюють той чи той емоційний ефект.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Готичний роман унаочнює пошук моделі неканонічного жанру роману, який належить до жанрових експериментів, що проявився в синтезі плідних, різноманітних модифікацій романного жанру і спадкоємності основних констант середньовічного роману, а також реалізується у затвердженні нової смислової основи і нового комплексу ознак окресленої тематики, що пробуджує до життя особливу реальність – ігрову і одне почуття – страх-притягання [20].

Страх-притягання в готичній літературі – це елемент гри, точніше, загравання зі страхом. Але якщо звернення до страху в цьому разі – гра, то у неї повинні бути і певні правила, які співвіднесені з основними параметрами ігрового світу: місцем дії, часом дії, персонажами, також тим, щоб всі правила сприймалися як ігрові, але в той же час у рамках готичного жанру знаходили б ґрунтовність непорушних законів, а саме залучення тематичних компонентів й прийомів готики для створення страху і непередбачуваної тривоги [6; 19].

Інколи здається, що роман «таємниці і жаху» тяжіє до формульного роману. Але все це логічно, бо для створення «небезпечного» страху потрібні стійкі формули, а саме наявність містичного, фантастичного, таємничого, що є базовою основою для готики. Отже, готика – це стандартизована, абсолютно формульна система створення такої атмосфери, коли почуття страху і жаху у читача викликаються передбачуваними поетичними, стилістичними прийомами [23].

Дійсно, у творах «таємниці та жаху» інваріантні жанрові ознаки тематичного контексту об'єднують майже всі ранні готичні романи: тематичні компоненти, сюжетна лінія, постійні типи персонажів.

Розглянемо базові тематичні компоненти готики з погляду вивчення містичного, фантастичного, таємничого. Насамперед звернімося до аналізу словникових дефініцій на позначення поняття *містичне*, оскільки це уможливило виділення домінуючих ознак досліджуваного компонента.

У сучасних англійських лексикографічних джерелах поняття «*містичний*» має такі значення 1) пов'язаний з езотерикою або символічними практиками і культурами; духовно значущий; неземний; божественний; 2) примарний, таємничий, невідомий, непояснений, ірреальний; сокровений; надприродний [24]. З огляду на визначення готичного роману – літературної форми, в якій домінують засоби відтворення загадково-моторошної атмосфери [26], доречно визначити містичне як феномен, пов'язаний із мотивом таємниці, вірою в надприродне, ірраціоналізмом як певним способом пізнання дійсності, що ґрунтується на створенні атмосфери нагнітання страху перед невідомим [3, с. 32]. Зауважимо, що англійський готичний роман виступає найбагатшим джерелом дослідження компонента *містичного*, адже ніщо так сильно не впливає на людську психіку, як готика [21, р. 17].

Актуальною проблемою для визначення поняттєвої бази *містичного* в процесі надприродного пізнання є вивчення специфіки художніх засобів. Неможливо оминати увагою особливості середньовічного світогляду, що вплинули на розвиток готичного роману в Англії, серед них схильність до

фаталізму, обмеженість логічного мислення, поширення антиреалістичних ідей, віра в можливість безпосереднього спілкування людини з надприродним, суб'єктивність містичних переживань, апеляція мистецтва до сфери потойбічного, ірреального [7].

Поєднання ранньої готики з романтизмом дуже вдале, на думку О. В. Матвієнко [15]. Саме романтизм уповні описує міфопоетичний потенціал класичної готики, створюючи масштабну міфологічну революцію, де задіяні не лише традиційні образи й мотиви християнських та середньовічних легенд, а й античні, юдейські та інші міфологеми з їхнім докорінним переосмисленням.

У нашій статті поняття база *містичне* пов'язана з мовою англійського готичного роману через систему певних понять, що оперують комплексом різнорівневих мовних засобів, які відтворюють їхні значення. Процес використання засобів мови здійснюється за допомогою взаємодії систем сприйняття, репрезентації та продукування інформації, тобто когніції [9, с. 27].

Як зазначає О. В. Бондарко [2], власне поняттєві компоненти універсального характеру, як аналізований компонент *містичного*, належать до глибинного рівня, водночас їх мовна семантична інтерпретація, організація мовних засобів слугують для вираження конкретного значення у той час, як розподіл семантичного навантаження між одиницями різних рівнів – до поверхневого. Отже, переходячи в зовнішнє мовлення, поняттєві компоненти отримують мовне втілення, а глибинна семантика трансформується у поверхневу, яка має конкретно-мовну організацію й закріплена за певними граматичними, лексичними та синтаксичними мовними засобами [2].

За В. М. Жирмунським, на зміну містичній абстракції добра і зла приходять загадковий і складний, поетизований і фантастичний світ, тобто світ, у якому існують надприродні істоти – примари, духи, різні стихії, які могутні, але не всесильні, безсмертні, але відкриті для пристрастей і страждань, а головне такі, що не підлягають однозначній моральній оцінці з погляду традиційних критеріїв добра і зла.

Фантастичне в літературній енциклопедії термінів і понять трактується як різновид художньої літератури, у якій авторська уява від зображення дивно-незвичайних, неправдоподібних явищ наближується до створення особливого – вигаданого, нереального, «чудесного світу». Тому можна говорити про типи фантастичних образів, які закономірно змінюють один одного (міфологічний, казковий і т. п.) та володіють як індивідуальними художніми особливостями, так і спільністю художньої та функціональної специфіки. Ця правонаступність систем створила типологічну єдність – фантастику в цілому як історично єдиний протягом її еволюції, специфічний метод художнього відображення життя [5, с. 3].

Р. І. Нудельман, даючи розгорнуте визначення фантастичному образу, доводить, що функціональна своєрідність фантастичного полягає у тому, що її предметом є не емпірична дійсність у всьому її конкретному різноманітті, а якийсь узагальнений зміст буття. В ситуаціях, образах, світах фантастичне знаходить вираження людської потреби наочно і цілісно втілити знання про фундаментальні закони, приховані за емпіричним виглядом світу і утопічним ідеалом [16].

Р. І. Нудельман вважає, що зміст фантастичного та втілена в ньому уява про дійсність надає особливості і властивості фантастичного світу всьому твору та, в свою чергу, розкривається через них; будь-яке фантастичне оповідання, від міфу до фантастичного роману, є розгорнутим єдиним образом [11].

Іншу фантастику створив Романтизм. Принципово сполучаючи потойбічне і реальне, казкове і побутове, містичне і раціональне, він органічно тяжіє до використання фантастики як способу художнього пізнання. У романтиці фантастичне складається у закінчений у своїй подвійності світ, що втілює інтуїтивну уяву про буття, що змикає два світи, панування в ньому чужих, страшних, нічних сил, яке отримало особливого розвитку у жанрі готичного роману Радкліфф, Рів, Шеллі, звідси трагізм і похмурість їх готичних романів [8]. У будь-якому разі предметом зображення фантастичного у готичній стає самопізнання, співвідношення інтуїції і логіки, здогаду і розрахунку, ілюзорного і щирого [14, с. 20].

Містичне, фантастичне, таємниче, примарне, ірреальне, що не можна пояснити на раціональних засадах, є ключовими компонентами готичного роману, тим змістовим стрижнем, довкола якого побудована композиція твору. Відкидаючи жадливе та тривожне, письменники готики відводять важливу роль напруженому та таємничому, психологічно готуючи читачів до жахів та чудес, що наповнюють романи цього жанру [22, с. 11]. Включення в готичний роман побічної сюжетної лінії в

самий відповідальний момент відводить увагу читача від основної дії, наприклад, вторгнення в кожную розмову балакучих слуг, раптову прогалину в рукописі, яку імітує розповідь, сильний вітер, несподівано задуває свічку, що залишає сцену в лякаючій темряві, завдяки цим задіяним засобам створюється інтригуюче таємниче, яке майстерно підтримується до останніх сторінок книги [10, с. 15].

Похмурі і напружені сцени дій підтримують загальну атмосферу таємничого. Майже на кожній сторінці готичних романів відчувається небезпека. Відчуття невиразної загрози, небезпеки, що підстерігає героїв за зачиненими дверима, за опущеною завісою і знищеною шпалерою, не покидає нас ані на хвилину. Також величезну роль готичного антуражу у створенні атмосфери таємничого виконують похмурі лісові хащі, напівзруйновані замки з порожніми величезними залами і лабіринтами підземель, яким, як здається, немає кінця, а також тиша, морок, запустіння. Можна навіть сказати, що незримим магнетичним центром роману стають не сюжетні перипетії, а образи таємничого, які створюють готичний колорит. Як образи автори використовують світло і звук для підкреслення динаміки психологізму, розкриття емоційного стану героїв і їх здатності відкривати щось нове і хвилююче уяву, також образи природи, які сприяють створенню атмосфери загадкового, таємничого, чим посилюють інтригу роману [13; 15].

Отже, одне із центральних місць в естетиці готичного роману займає компонент таємничого. З цим компонентом пов'язане саме розуміння надприродного, похмурого, небезпечного. Таємниче буде завжди в художньому світі готичних романів – в думках, побоюваннях, розмовах героїв, де воно ніколи не маніфестується відкрито, але розуміється читачами. Цей компонент реалізується в атмосфері загадкової невизначеності, яка наповнює сторінки романів і майстерно віддзеркалюється у відчутті невідомої небезпеки, яке приносить читачеві невимовну естетичну насолоду. У використанні прийомів нагнітання тривоги і страху, підтримки сюжетного таємничого автори готики досягають максимально можливого в літературі XVIII ст. у своїй різноманітності і досконалості [17, с. 9].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, підставою для виокремлення компонентів «містичне», «фантастичне», «таємниче» як окремих поняттєвих категорій слугує той факт, що, репрезентуючи опосередкований універсальними законами мислення результат людського досвіду та інтуїції, а також представлений для відтворення єдиного змісту відомих понять, які є продуктом історичного процесу розвитку людського суспільства, вони виявляють себе у мові англійського готичного роману через систему різнорівневих мовних засобів, котрі відтворюють їхнє значення. Зіставлення всіх доступних засобів маніфестації цих понять у системі мови дає змогу виявити їхній зміст.

Перспективним убачається подальше дослідження *містичного, фантастичного, таємничого* в суміжних літературних жанрах та порівняння особливостей функціонування їхніх мовних реалізацій в межах германської групи мов як з позицій теорії функціоналізму, так і лінгвокультурології.

Джерела та література

1. Білоус О. Ю. Готика у сучасній літературі США : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / О. Ю. Білоус. – К., 2009. – С. 26–31.
2. Бондарко А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии / А. В. Бондарко. – М. : Эдиториал УРСС, 2007. – 208 с.
3. Галич О. Б. Мовні засоби відтворення містичного в англійському готичному романі XVIII ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Б. Галич. – К., 2011. – 81 с.
4. Григорьева Е. В. Готический роман и своеобразие фантастического в прозе английского романтизма : дис. ... канд. філол. наук. – Ростов, 1988.
5. Две тайны Эдгара По // Наука и религия. – 2002. – №1. – С. 48.
6. Жаринов Е. В. Фэнтези и детектив — жанры современной англо-американской литературы / Е. В. Жаринов. – М. : Междунар. акад. информатизации, академия средств массовой информации, 1996. – С. 4.
7. Заломкина Г. В. Пространственная доминанта в готическом типе сюжетного развертывания / Г. В. Заломкина // Вест. Самар. гос. ун-та. – 1999. – № 3. – С. 78–88.
8. Зенкін С. Французька готика: у сутінках наступаючої епохи // *Infernaliana*. Французька готика XVIII–XIX ст. / уклад. С. Зенкін. – М. : Ладомир, 1999. – С. 5.
9. Карцевский С. И. Об асимметрическом дуализме лингвистического знака / С. И. Карцевский // Введение в языковедение : Хрестоматия : [учеб. пособ. для вузов] / сост. А. В. Блинов, И. И. Богатырева, В. П. Мурат. – М. : Аспект Пресс, 2001. – С. 76–81.

10. Ковалькова Т. М. Готична традиція в американській прозі 1920–30-х років: новелістика Х. Ф. Лавкрафта: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: спец. 10.01.03 «Зарубіжна література» / Т. М. Ковалькова. – К., 2008. – 72 с.
11. Коровін В. І. Захоплюючий жанр / В. І. Коровін // Нежданні гості. Російська фантастична повість епохи романтизму. – М.: Дитяча література, 1994. – С. 5.
12. Ладыгин М. Б. Английский «готический» роман и проблемы предромантизма / М. Б. Ладыгин. – М.: Изд. Моск. ун-та, 1978. – С. 29.
13. Лукін О. У магичному лабіринті свідомості. Літературний міф ХХ століття / О. Лукін, Вл. Ринкевич // Іноземна література. – 1992. – № 3. – С. 234–249.
14. Малинич Г. Едгара По погубила пристрасть гравця / Г. Малинич // Чудеса і пригоди. – 2003. – № 3 – С. 52– 53.
15. Матвієнко О. В. Традиції готики в англійській літературі ХІХ століття: авторефер. дис. ... канд. філолог. наук: спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / О. В. Матвієнко. – Дніпропетровськ, 2000. – 32 с.
16. Нудельман Р. І. Фантастика / Р. І. Нудельман // Коротка літературна енциклопедія: У 8 т. Т. 7 / гол. ред. А. А. Сурков. – М.: Сов. енцикл., 1975.
17. Скобелева Е. В. Традиція «Готического» романа в англійській літературі ХІХ– ХХ в.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.03 «Західноєвропейська література» / Т. М. Скобелева. – М., 2008.
18. Тодоров Ц. Введение в фантастическую литературу / Ц. Тодоров. – М.: [б. и.], 1997.
19. Bayer-Berenbaum L. The Gothic Imagination / L. Bayer-Berenbaum. – London (Toronto): Associated University Press, 1982. – P. 20.
20. Briggs J. Night Visitors. The Rise and Fall of the English Ghost Story / J. Briggs. – L.: Faber, 1977. – P. 7.
21. Drake N. Literary Hours: or, Sketches, Critical, Narrative, and Poetical / N. Drake. – L.: Printed for T. Cadell Jun. and W. Davies, 1804. – 555 p.
22. Hoffmann G. The Fantastic in fiction: Its «Reality» Status, its Historical development and its Transformation in Postmodern Narration / G. Hoffmann // Grabes H. Yearbook of research in English and American literature / H. Grabes, H. J. Diller, H. Bungert – Berlin: 1982. – P. 273, 275.
23. Napier E. The Failure of the Gothic. Problems of Disjunction in an Eighteenth-Century Literary Form / E. Napier. – Oxford, Oxford University Press, 1983.
24. Oxford Advanced Learner's Dictionary / ed. A. P. Cowie. – 4th edition. – Oxford University Press, 1992. – 1579 p.
25. The Cambridge Companion to gothic fiction / ed. Jerrold E. Hogle. – Cambridge: New York, 2002. – P. 2-3.
26. The New Encyclopaedia Britannica. V. 9. – 15 ed. – Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1995. – 146 p.
27. Varma D. The Gothic Flame: Being a History of the Gothic Novel in England: Its Origins, Efflorescence, Disintegration and Residuary Influences / D. Varma. – L.: Arthur Baker Ltd. and Harrison and Gibb Ltd., 1957.
28. Wilt J. Ghosts of the Gothic: Austen, Eliot & Lawrence / J. Wilt. – New Jersey: Princeton University Press, 1980.

Ефименко Татьяна. Тематические компоненты в готических романах. Статья посвящена языковым аспектам мистического, фантастического, таинственного как жанровым признакам английского готического романа XVIII века, установлено функционирование понятийных компонентов мистического, фантастического, таинственного в этом романе. Сделан формально-логический анализ и определено функциональное назначение базовой тематики раннеготических произведений и возможная трактовка их содержания как источников порождения разнообразной сюжетной линии.

Ключевые слова: мистическое, фантастическое, таинственное, понятийный компонент, готический роман, тематический компонент, смысловой инвариант.

Yefymenko Tetiana. Thematic components in Gothic novels. The article is devoted to the linguistic aspects of the mystical, fantastic, mysterious, as a genre signs of English Gothic novel of the 18th century, installed functions of the conceptual components of mystical, fantastic, mysterious in the English Gothic novel. The formal-logical analysis was made in the work and functionality functionality of the basic subjects of early Gothic novel and possible interpretations of their meaning, as a source of generating diverse storyline. Determined that gothic – a standardized, formula system completely of such atmosphere where fear and terror in the reader caused predictable poetic, stylistic devices.

Key words: mystical, fantastic, mysterious, conceptual category, the Gothic novel, thematic component, semantic invariant.

Стаття надійшла до редколегії
03.04.2014 р.